

VLIV ÚSTAVNÍ PÉČE O DÍTĚ NA JEHO ROZVOJ
NABÍDNĚTE RODIČŮM SKUTEČNOU VOLBU

Jay Belsky

Institut pro studii dětí, rodin a společenských otázek

Birkbeck University of London

Březen 2009

Po více než půlstoletí se zabýváme vědeckou otázkou, jaký může mít vliv na vývoj dítěte jeho vlastní zkušenost z péče nikoliv vlastní matkou (Belsky & Steinberg, 1978; Lamb & Ahnert, 2006). A není ani potřeba říkat, že se výzkum v této oblasti především odráží v diskusích o zaměstnávání matek, mateřské dovolené a souvisejících rodinných a pracovních otázkách.

Protože jsou důkazy různorodé, zcela určitě je možné dojít k závěrům, které potěší téměř kohokoliv bez ohledu na to, jaké jsou jeho postoje a hodnoty v souvislosti s různými otázkami týkajícími se ústavní péče: co je pro děti nejlepší? Mají být matky zaměstnávány mimo domov již od raného věku dítěte? Je pro děti ústavní péče špatná (nebo dobrá)?

V tomto krátkém pojednání bych chtěl zmínit několik bodů. Prvním je to, že bez ohledu na to, co důkaz naznačuje, nebo nenaznačuje, přinejmenším pro ty, kteří zůstávají nezaujati, se domnívám, že není a neměla by existovat vzájemná korespondence mezi důkazem a politikou. Politika je přinejmenším rovnice o dvou neznámých, ve které stojí důkazy vedle hodnot při určování toho, které politiky by měly být vyhlášované; a každá formulace politiky zcela určitě obsahuje více než dvě neznámé. Hlavní bod vyplývající z těchto poznámek je následující: protože jsou hodnoty samy o sobě důležité, je základní chybou dívat se na důkaz očima zatíženými hodnotou. A je to proto, že i když může být důkaz naprosto nekonzistentní s hodnotami někoho jiného, neexistuje

důvod předpokládat, že by se jím měla politika řídit nebo že se jím bude řídit. Koneckonců, je dobře prokázané, že kouření zabíjí, přesto necháváme lidi kouřit, protože jako osvícení lidé si ceníme svobody.

Ti, kdo se příliš spoléhají na politiky, by měli přestat dělat to, co obvykle dělají, pokud jde o zpracování vědeckých důkazů týkajících se vlivů ústavní péče (nebo čehokoliv jiného souvisejícího): selektivně zahrnout data, která jsou konzistentní s jejich stávajícími názory, a současně zavrhnout, nebrat v úvahu nebo očerňovat data, která neodpovídají jejich přesvědčení. Zastřelení posla zpráv je další chybou. Rád používám analogii, že „když hlasatel počasí říká, že bude zítra pršet, neznamená to - a není možné to tak interpretovat - že má něco proti hezkému slunečnému počasí“. Sám jsem se totiž častokrát stal terčem útoků, když jsem upozorňoval na vědecké důkazy, které naznačují, že ústavní péče může mít to, co je obecně považováno za negativní vliv pro dítě. Takže být kritický k vědci, který zjistí a uvede důkaz, jenž je v rozporu s přesvědčením a hodnotami někoho, neznamená, že chtěl takový důkaz najít nebo že se mu zamlouvá. Nicméně povinností vědců je předkládat zprávy a hlášení. Ze stejného důvodu nelze výzkum považovat za „špatný výzkum“, pokud jsou jeho výsledkem nepříjemná zjištění, a naopak výzkum není „dobrým výzkumem“, pokud se nám jeho výsledky líbí. Jinými slovy, vědecký důkaz nelze zpracovávat očima právníka nebo advokáta, jehož prací je být advokátem a zabývat se pouze důkazy, které odpovídají nejlepším zájmům klienta.

Jak je uvedeno výše, bude pravděpodobně v oblasti vlivů na péči o dítě existovat důkaz, který se nám všem bude líbit, nebo nelíbit. Vlastně jsem zjistil, že nejjednodušší je hovořit o „dobrých zprávách“ a „špatných zprávách“, kdy jich je většina odvozena od partnerského průzkumu, jehož se účastním více než 15 let a kdy sleduji asi 1000 amerických dětí vyrůstajících v až 10 různých lokalitách v USA od narození do věku 15 let. Odkazuji zde na NICHD Study of Early Child Care

and Youth Development (SECCYD) (NICHD Early Child Care Research Network [ECCRN], 2005); NICHD je americká vládní organizace, která tento výzkum financuje - The National Institute of Child Health and Human Development. Zkušenosti z ústavní péče, ale i zkušenosti z rodin a ze školy dětí, které jsou součástí projektu, byly a jsou důkladně studovány, a odpovídají tak více než 150 milionům dolarů, což je bezpochyby největší částka věnovaná na šetření vlivů ústavní péče, která byla kdy určena. Tímto ale nelze říci, že zjištění, která zde budu uvádět, se nutně týkají i evropských zemí. To zůstává empirickou otázkou.

Dobré zprávy

Dnešní dobré zprávy jsou ve skutečnosti stejné, jako tomu bylo před časem, přinejmenším před čtvrtstoletím (Lamb & Ahnert, 2006), ale nejsou tak kontroverzní. A týkají se toho, že když se dětem všech věků dostává kvalitní ústavní péče, pak prospívají, a to na rozdíl od těch, kterým se kvalitní péče nedostává; je tomu především v případě kognitivního a jazykového rozvoje a akademických úspěchů (NICHD ECCRN, 2005; 2006). Co ale považujeme za „kvalitní péči“? Především tím míníme míru, do jaké jsou osoby, které poskytují dítěti denní péči, vnímaví k jeho potřebám, verbálním i neverbálním signálům a podnětům, jak hodně stimulují zvědavost dítěte a jeho touhu učit se poznávat svět a jak jsou emočně laskaví a starostliví. V rámci NICHD SECCYD jsme měřili kvalitu docházením do různých společností, ve kterých může ústavní péče probíhat: do centra, soukromého domu opatrovatelky dětí, do vlastní domácnosti dítěte, kde bylo hlídáno chůvou nebo příbuznou osobou - když bylo dítěti 6, 15, 24, 36 a 54 měsíců a pečlivě jsme zkoumali po dobu několika hodin v průběhu dvou dnů, s čím se dítě v přítomnosti těchto osob setkávalo. V souvislosti s uvažovanými dobrými a špatnými zprávami je důležité si uvědomit, že účinky ústavní péče nebyly odhadovány až do doby, než jsme vzali v úvahu faktory

samotného dítěte a rodinného prostředí. Jinými slovy, prováděné statistické analýzy vyhodnotily vlivy, v tomto případě kvalitu ústavní péče, nad rámec vlivů faktorů prostředí.

Špatné zprávy

Již více než 30 let existují důkazy spojující zkušenosti rané ústavní péče se zvýšeným agresivním a neposlušným chováním (např. Schwarz, Strickland & Krolick, 1974). Když se soustředila pozornost na pokračování „trvalého a pomalého zjišťování znepokojujícího důkazu“ tohoto druhu v případě dětí, u kterých začala ústavní péče příliš brzy a trvala příliš dlouho v 80. letech minulého století (Belsky, 1986, 1988), mnoho lidí prohlašovalo, že nezdařená statistická kontrola faktorů prostředí rodin, uvažování různorodosti kvality péče a/nebo rozlišování agrese od nezávislé asertivity, byla pravděpodobně příčinou zjištění znepokojivých výsledků (Fox & Fein, 1990). Nicméně v nadcházejících dvou desetiletích se tento důkaz akumuloval a spojení rané a rozsáhlé ústavní péče – někdy zejména v různých centrech - se zvýšenými úrovněmi agrese a problémového chování bylo potvrzeno (např. Belsky, 2001; Cote, Borge, Geoffroy, Rutter & Tremblay, 2008; Loeb, Bridges, Bassok, Fuller, & Rumberger, 2007). Nicméně nikdy nebyly zkušenosti s péčí o dítě spojeny s diagnostikovanou poruchou chování a některá šetření prokázala účinky opačné k účinkům popsáním (např. Cote, Boivin, Nagin, Japel, Xu a kol., 2007).

Důkaz z NICHD SECCYD, který byl navržen tak, aby řešil řadu omezení předchozí práce, dokumentuje asociace mezi ranou a intenzivní péčí o dítě - někdy zejména v centrech - a problémy s chováním včetně agrese od věku 24 měsíců (NICHD ECCRN, 1998) až do 11 roku věku dítěte (Belsky, Vandell, Burchinal, Clarke-Stewart, McCartney a kol., 2007). Stejně jako u dobrých zpráv i tato zjištění vyplynula (a) tehdy, když byla vzata v úvahu celá řada rodinných faktorů (tedy statisticky řízených), ale i tehdy, když (b) byla kontrolována kvalita péče a (c)

neposlušnost a agresivita byly vzájemně odděleny od sebe a od asertivity. Za zmínku stojí také to, že více hodin věnovaných péči o dítě u prvních 4,5 let života zvýšily pravděpodobnost rizika oznámkování dítěte za „rizikové“ s ohledem na vývoj problémů těsně před a krátce po vstupu do školy, jak uvádějí zprávy od učitelů a rodičů (NICHD ECCRN, 2003).

Závěr

Co tedy tyto dobré a špatné zprávy znamenají pro politiku? Předtím, než bude možné odpovědět na tuto otázku, je nutné si pohovořit o ještě jednom zjištění. A tím je skutečnost, že ať již byly zkušenosti s ústavní péčí rozeznávané v mém partnerském výzkumu v USA jakékoliv, jsou rodinné faktory a procesy podstatně lepší „náповědou“ k prosperitě dítěte než jakákoliv vlastnost ústavní péče. Zdá se tedy, že pro dítě je důležitější to, z jaké rodiny pochází, tedy zda je rodina ekonomicky životaschopná, zda rodiče vystupují jako partneři, zda není matka utlačována a zda je její rodičovství vnímavé potřebám dítěte. Budeme-li znát tyto věci, řeknou nám více o životních možnostech dítěte než jejich zkušenosti s péčí o dítě.

Ve skutečnosti se ukazuje, že vlivy ústavní péče jsou spíše střední, ne-li malé. Někdo díky tomu zcela vlivy ústavní péče vynechává. Myslím, že to není správně, a to z důvodů, které uvedu za chvíli. Předtím mi ale dovoluť uvést, že problematické především je odmítnutí nálezů, které se někomu nelíbí, protože dokládá malé účinky, a přitom adoruje jiné, které se ostatním líbí; a to proto, že preferovaná zjištění, ať jsou jakákoliv, jsou stejně malá! Důkaz nelze přijmout nebo zavrhnout jenom proto, že odpovídá přesvědčení nebo je v souladu s hodnotami. Díky oceňované úloze hodnot při rozhodování musíme být otevření k čemukoliv, co důkaz naznačuje. Důkaz může být zamítnut, pokud jde o rozhodování o politice.

Vrátíme se k problému „malých“ vlivů; je potřeba stále mít na paměti, že i malé účinky mohou mít velké následky, protože se sčítají a hromadí. Vezměme si například znečištění ve velkých

městech. Jedno jediné auto nepřispěje tolik ke znečištění již znečištěného vzduchu ve městě; co nás pálí, je to, když je těchto aut víc. Nyní aplikujte tuto jednoduchou formu analýzy na děti a péči o dítě, a to zvláště nyní, když stále více dětí v mladším věku tráví čím dál tím více času u osoby poskytující péči - často omezené kvality - o dítě. Čím více je dětí, jejichž školní výsledky byly podkopány nedostatečně kvalitní péčí, a čím více je dětí, jejichž agresivita a neposlušnost byla podporována ranou a rozsáhlou péčí především v různých zařízeních, tím spíše můžeme očekávat školní třídy, školy a dokonce i komunity a společnosti, které budou obecně fungovat špatně. I ony malé účinky se tedy mohou nakupit a rozšířit, když jimi bude ovlivněno hodně dětí. Zajímavá jsou v tomto ohledu zjištění jedné studie, která uvádí, že čím více dětí, které si prošly intenzivní péčí o dítě především v zařízeních, bylo ve třídě ve školce, tím agresivnější a neposlušnější byly všechny děti v této třídě (Dmietriev, Steinberg & Belsky, 2007; Belsky, 2009). Ve skutečnosti to, co zjištění studie odhalilo, bylo, že i dítě vystavené ústavní péči v omezeném rozsahu se mohlo nakonec začít chovat podobně jako dítě, které bylo vystaveno plné ústavní péči. Jinými slovy, účinky ústavní péče v tomto výzkumu se ukázaly být přenosné! Jaká je tedy vhodná politika, kterou by bylo možné vyhlásit tváří v tvář dobrým a špatným zprávám uvedeným v tomto pojednání? Zde, jak již bylo opakovaně jasné, určitě do hry vstupují hodnoty a nezaujatí lidé mohou mít a určitě mají spravedlivě odlišné názory. Ale hodnotu, kterou mám tendenci já sám osobně propagovat, je hodnota volby. Takže spíše než implementovat politiky, které podporují určité volby, necht' je umožněno matkám (nebo otcům) zůstat doma a starat se o nejmladší dítě, protože průzkumy ukazují, že to chtějí (a určitě by to chtěly i děti samotné). Nebo ať jim umožní zapojit se do pracovního procesu a nechají je spolehnout se na kvalitní ústavní péči. Mé doporučení pro zákonodárce tedy je, aby poskytli rodinám skutečnou volbu. Platby vyplácené přímo rodinám s dětmi se zdají být vynikajícím způsobem, jak umožnit

rodičům přijmout skutečně svobodné rozhodnutí. Mohli by použít peníze jako náhradu za rodinný příjem, pokud by se jeden z rodičů (obvykle matka) rozhodl nenastoupit do placeného zaměstnání. Nebo by bylo možné použít tyto peníze na obstarání péče o dítě, pokud se rodiče (nebo matka/otec samoživitel) rozhodnou nastoupit do placeného zaměstnání.

Nicméně mají-li být politiky tohoto druhu implementovány, je potřeba rodiče řádně vyškolit ohledně významu kvalitní péče - co mají hledat a jak to najít - a vláda musí zajistit, aby byla taková péče k dispozici. Aby bylo jasno, není to jednoduše z toho důvodu, že dobrá péče je (jaksi) dobrá pro děti a špatná péče (jaksi) špatná pro děti. Je to proto, že poskytování kvalitní péče je lidské! Jak se nakonec děti vyvinou, není jediná důležitá otázka, třebaže spousta politiků tvrdí opak, netvrdí-li dokonce, že je to jediná otázka, která by nás měla zajímat. Abych se vyhnul stimulaci, naše děti si zaslouží příjemný každodenní život. Nic méně nelze tolerovat.

Reference

- Belsky, J. (1986). Infant day care: A cause for concern? *Zero to Three*, 6, 1-7.
- Belsky, J. (1988). The „effects“ of infant day care reconsidered. *Early Childhood Research Quarterly*, 3, 235-272.
- Belsky, J. (2001). Developmental risks (still) associated with early child care. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 42, 845-859.
- Belsky, J. (2009). Classroom Composition, Child-Care History and Social Development: Are Child-Care Effects Disappearing or Spreading? *Social Development*, 18, 230-238.
- Belsky, J., & Steinberg, L. (1978). The effects of day care: A critical review. *Child Development*, 49, 929-949.

- Belsky, J., Vandell, D., Burchinal, M., Clarke-Stewart, K.A., McCartney, K., Owen, M. & the NICHD Early Child Care Research Network (2007). Are there long-term effects of early child care? *Child Development*, 78, 681-701.
- Cote, S.M., Boivin, M., Nagin, D.S., Japel, C., Xu, Q., Zoccolillo, M., Junger, M., & Tremblay, R.E. (2007). The role of maternal education and nonmaternal care services in the prevention of children's physical aggression problems. *Archives of General Psychiatry*, 64, 1305-1312.
- Cote, S.M., Borge, A.I., Geoffroy, M., Rutter, M., & Tremblay, R.E. (2008). Nonmaternal care in infancy and emotional/behavioral difficulties at 4 years old: Moderation by family risk characteristics. *Developmental Psychology*, 44, 153-168.
- Dmitrieva, J., Steinberg, L., & Belsky, J. (2007). Child-Care History, Classroom Composition and Children's Functioning in Kindergarten. *Psychological Science*, 18, 1032-1039.
- Fox, N. & Fein, G. (Eds.) (1990). *Infant day-care: The debate*. Norwood, NJ: Ablex.
- Lamb, M. E., & Ahnert, L. (2006). Nonparental child care: context, concepts, correlates, and consequences. V W. Damon & R. M. Lerner (Series Eds.) & K. A. Renninger & I. E. Sigel (Vol. Eds.), *Handbook of child psychology: Vol. 4. Child psychology in practice* (6. vydání, 950-1016). New York: Wiley.
- Loeb, S., Bridges, M., Bassok, D., Fuller, B., & Rumberger, R.W. (2007). How much is too much? The influence of preschool centers on children's social and cognitive development. *Economics of Education Review*, 26, 52-66.
- NICHD Early Child Care Research Network. (1998). Early child care and self-control, compliance, and problem behavior at twenty-four and thirty-six months. *Child Development*, 69(4), 1145-1170.
- NICHD Early Child Care Research Network. (2003). Does amount of time spent in child care predict socioemotional adjustment during the transition to kindergarten? *Child Development*, 74, 976-1005.
- NICHD Early Child Care Research Network (Ed.). (2005). *Child Care and Child Development:*

Results of the NICHD Study of Early Child Care and Youth Development. NY: Guilford Press. NICHD Early Child Care Research Network (2006). Child Care Effect Sizes for the NICHD Study of Early Child Care and Youth Development. *American Psychologist*, *61*, 99-116.

Schwarz, J., Strickland, R., & Krolick, G. (1974). Infant day care: Behavioral effects at preschool age. *Developmental Psychology*, *10*, 502-506.